

1. Zasadnutie Mládežníckej rady pri Rade mládeže Slovenska

Téma: Dobrovoľníčenie

VÝSKUMNÁ ANALÝZA FOKUSOVEJ SKUPINY: VNÍMANIE A BARIÉRY DOBROVOĽNÍCTVA MEDZI MLÁDEŽOU

Analytický dokument založený na kvalitatívnom prepise 1. zasadnutia Mládežníckej rady

V texte používam označenia ako mladí, respondenti, účastníci alebo členovia v rodovo univerzálnom a kolektívnom význame. Tieto pojmy zahŕňajú všetky rodové identity a nie sú myslené ako rodovo špecifické. Cieľom je zabezpečiť jazykovú stručnosť pri zachovaní inkluzívnosti.

1. Úvod

Cieľom tejto analýzy je podrobne analyzovať výpovede mladých ľudí o dobrovoľníctve na základe riadneho stretnutia Mládežníckej rady ako poradného panelu pri RmS. Materiál predstavuje kvalitatívny zdroj, ktorý zachytáva postoje, motivácie, bariéry a skúsenosti aktívnych mladých dobrovoľníkov.

Najväčšou hodnotou dát je spontánnosť a priamosť ich výpovedí, ktoré odhaľujú súčasný stav dobrovoľníctva v populácii 16–26 rokov, a zároveň explicitne pomenúvajú faktory, ktoré obmedzujú zapájanie širšej skupiny mladých ľudí.

2. Metodologická poznámka

Výstup je založený na hĺbkovej obsahovej analýze (thematic content analysis) jedného kvalitatívneho zdroja a to prepisu nahrávky z Fokusovej skupiny.

Použité metódy sú identifikácia tém (open coding), kategorizácia výpovedí do analytických celkov, interpretácia sociálnych a hodnotových kontextov a syntéza do širších výskumných zistení. Citácie sú uvedené priamo z dokumentu.

3 Mladí a dobrovoľníctvo

3.1. Vnímanie dobrovoľníctva mladými ľuďmi

Z fokusovej skupiny nevyplýval priamy kontrast medzi mladými, ktorí dobrovoľníctvo vykonávajú, a tými, ktorí ho nevykonávajú, pretože všetky citácie pochádzali od účastníkov, ktorí skúsenosť s dobrovoľníctvom majú.

Objavil sa však kontrast medzi tým, ako dobrovoľníci vnímajú dobrovoľníctvo oni sami, a tým, ako vnímajú postoje svojich rovesníkov bez skúsenosti.

Dobrovoľníci opisujú dobrovoľníctvo ako hodnotnú aktivitu:

- „Mňa to obohacuje a obohacujem aj okolie.“
- „Snažím sa blížiti' nejaký *better good* alebo niečo, čo má nejakú hodnotu.“

Vnímajú ho ako priestor osobného rastu, komunitnej podpory a pozitívneho dopadu.

Zároveň však popisujú, že mnohí rovesníci, ktorí dobrovoľníctvo nevyskúšali, ho podľa nich nechápu ako hodnotu, ale skôr ako aktivitu bez priameho benefitu:

- „Väčšinou každý hľadá za tým financie.“
- „Málo ľudí vidí to dobro alebo skúsenosti, ktoré dobrovoľníctvo dáva.“
- „Mladí to vnímajú negatívne, že im to nič nedá a je to zbytočné.“

Kľúčový záver teda nie je o rozdielnych skupinách účastníkov, ale o tom, že dobrovoľníci vnímajú absenciu osobnej skúsenosti u rovesníkov ako hlavnú prekážku zapojenia.

Nie preto, že by bolo dobrovoľníctvo náročné, ale preto, že jeho hodnota je pre „neaktívnych“ neviditeľná.

3.1.2. Emocionálne a hodnotové dimenzie dobrovoľníctva

Z fokusovej skupiny je zrejmé, že pre aktívnych dobrovoľníkov je dobrovoľníctvo predovšetkým emocionálny a hodnotový zážitok, nie len aktivita.

Poukazujú na to, že dobrovoľníctvo:

- vytvára komunitu,
- podporuje solidaritu,
- formuje charakter a osobný rast.

Jedna z účastníčok poukázala aj na to, že emocionálny rozmer dobrovoľníctva sa v bežnom živote mladých vôbec neotvára:

- „Ako sa vlastne cítiš pri tom, keď robíš niečo dobré? To sa ich doma ako keby nikto nepýta.“

Zároveň dodáva, že práve diskusia o pocitoch môže byť kľúčom k ich motivácii:

- „Keď sa ich niekto pýta, tak oni si to začnú uvedomovať.“

Tým sa ukazuje zásadný poznatok, že emocionálne prínosy dobrovoľníctva sú reálne, silné a pre účastníkov významné, no zostávajú skryté pre tých, ktorí dobrovoľníctvo nezažili.

3.2. Prekážky zapájania mládeže do dobrovoľníctva

3.2.1. Ekonomická logika mladých

Najčastejšie spomenutou bariérou je porovnanie dobrovoľníctva s brigádou:

- „Prečo sa mám vôbec zapojiť do dobrovoľníctva, však to nie je finančné ohodnotenie?... Idú radšej na brigádu.“

Mladí očakávajú okamžitý, viditeľný a materiálny výsledok.

To je dôvod, prečo dobrovoľníctvo prehráva v konkurencii s platenými aktivitami.

Účastníci však upozorňujú, že práve táto perspektíva spôsobuje, že mladí si neuvedomia benefity, ktoré dobrovoľníctvo prináša:

- „Málo ľudí vidí... tie skúsenosti, ktoré nám odovzdá dobrovoľníctvo do budúcnosti.“

Mladí sa nerozhodujú proti dobrovoľníctvu – rozhodujú sa za ekonomickú istotu, pokiaľ nepoznajú jeho hodnotu.

3.2.2. Nedostatočná informovanosť a absencia systémovej osvedčenia

Jedným z najvýraznejších opakujúcich sa motívov v diskusii je, že mladí ľudia nevedia, aké dobrovoľnícke možnosti existujú, kde ich hľadať, ani ako sa do nich zapojiť. V prepise sa objavuje explicitná potreba systematickej osvetu:

- „Chýba tá osвета o tom, aby mladí ľudia vedeli o tom.“

Členovia poradného panelu opisujú aj to, že vo svojom bezprostrednom okolí len výnimočne vidia dobrovoľníkov – a ak ich aj poznajú, dobrovoľníctvo nie je témou, o ktorej by sa prirodzene hovorilo. Neexistujú „živé vzory“, ktoré by mladým ukázali, že dobrovoľníctvo je reálne, dostupné a hodnotné:

- „V mojom okolí je málo ľudí, ktorí nejakým spôsobom dobrovoľníčia.“

Toto vytvára sociálno-informačnú bariéru, pretože ako je spomenuté vyššie, mladí nie sú proti dobrovoľníctvu – jednoducho nemajú informácie a nevidia ho „naživo“.

Z výpovedí preto vyplýva, že mnohí by sa zapojili „ak by vedeli ako“, „ak by ich niekto nasmeroval“, alebo „keby to niekto v škole či v komunite odprezentoval“.

Dobrovoľníctvo tak nenaráža na odpor, ale na neviditeľnosť. Kým pre aktívnych mladých je dobrovoľníctvo vnútornou hodnotou, pre ostatných je to aktivita, ktorá je:

- nesprostredkovaná,
- nekomunikovaná,
- nezasadená do školského ani komunitného prostredia,
- bez konkrétnej cesty „ako začať“.

Dobrovoľníctvo nemá systém, ktorý by ho aktívne predstavoval mladým. Bez osvetu, viditeľnosti a sprostredkovania sa k nemu väčšina nedostane – nie preto, že by nechceli, ale preto, že o ňom nevedia, alebo nemajú nikoho, kto by im otvoril dvere.

3.2.3. Strach z prvého kontaktu

V diskusii sa objavuje aj dimenzia strachu – váhanie kontaktovať organizáciu alebo prihlásiť sa na aktivitu.

Hlavnou myšlienkou je, že Mladí potrebujú „prezentáciu“ a „navigáciu“, aby pochopili hodnotu dobrovoľníctva. Preto možno tvrdiť, že mladí sa zapájajú do dobrovoľníckych aktivít nie preto, že by nemali záujem, ale z dôvodu neistoty a absencie. To sú prekážky, ktoré mladým bránia robiť prvý krok.

3.2.4. Unikátny dopad pandémie COVID-19

Pandémia bola účastníkmi pomenovaná ako jeden z najzásadnejších faktorov, ktoré ovplyvnili dnešnú úroveň dobrovoľníckej angažovanosti mladých.

- Teenageri z COVID éry nevideli až tak veľa ľudí, ktorí niečo robili nezištne.
(parafráza obsahu v prepisovom texte, originál: „...nevideli až tak veľa ľudí, ktorí boli trošku starší ako oni a robili niečo dobročinné...“)
- „Prváci a druháci na univerzite vôbec nemajú nejaký vzťah.“

Člen vysvetľuje, že COVID zabránil mladším ročníkom vidieť starších aktívnych spolužiakov a prirodzene sa učiť napodobňovaním.

Pandémia spôsobila prerušenie medzigeneračného odovzdávania vzorov ako aj rozpad komunitných prostredí, stratu dostupných príkladov dobročinnosti a v neposlednom rade aj absenciu tradičných školských aktivít. Preto možno tvrdiť, že táto generácia vstupuje do dospelosti bez kontaktu s prirodzenými vzormi dobrovoľníctva.

3.3. Význam dobrovoľníctva pre osobný a profesijný rozvoj

V odpovediach mladých sa opakovane objavujú odkazy na rozvoj zručností:

- „Naučiť sa prezentačné schopnosti... organizačné schopnosti... ako zvládať stres... ako nejako zorganizovať ľudí.“

Zároveň sa opakuje aj dôraz na budúcu kariéru:

- „Zamestnávateľia to vedia oceniť.“
- „Dobrovoľníctvo vie pomôcť človeku aj v budúcnosti.“

Z týchto výpovedí vyplýva, že dobrovoľníctvo funguje ako neformálny vzdelávací systém, ktorý dopĺňa školu o praktické a medziľudské kompetencie.

3.4. Sociálne a komunitné aspekty

Mladí účastníci opisujú dobrovoľníctvo nielen ako aktivitu, ktorá pomáha iným, ale ako priestor, ktorý posilňuje sociálne väzby, komunitnú identitu a pocit spolupatričnosti. Pre mnohých predstavuje dobrovoľníctvo prirodzený spôsob, ako tráviť čas zmysluplne:

- „Dobrovoľníctvo je aj o zmysluplnom vyplnení voľného času.“

Z výpovedí účastníkov jednoznačne vyplýva, že dobrovoľníctvo poskytuje typ skúseností, ktoré formálne vzdelávanie často neposkytuje:

- „Dobrovoľníctvo nás môže naučiť tomu, čo nás škola nenaučí.“

Mladí označujú dobrovoľníctvo za priestor, ktorý im umožňuje:

- nadviazať nové kontakty a priateľstvá,
- rozvíjať komunitu a cítiť zodpovednosť za svoje okolie,
- stretávať ľudí mimo vlastných sociálnych bublín,
- zažiť pocit spolupatričnosti a byť súčasťou niečoho väčšieho než oni sami.

Nejde teda iba o pomoc druhým, ale o vzťahový a komunitný rámec, ktorý dobrovoľníctvo vytvára. Tento aspekt môže byť obzvlášť dôležitý pre mladých, ktorí sa v každodennom živote cítia izolovaní alebo nemajú silné sociálne siete.

Z hľadiska občianskej participácie ide o významné zistenie: dobrovoľníctvo vystupuje ako vstupná brána do aktívneho občianstva.

Umožňuje mladým „vyskúšať si“, čo znamená angažovať sa, preberať zodpovednosť, byť iniciatívny a sledovať konkrétne výsledky svojej práce. Mnohí účastníci uvádzajú, že dobrovoľníctvo ich priviedlo k ďalším formám participácie, ako napríklad k účasti na projektoch, komunitných aktivitách či záujmu o miestne dianie.

V sociálnom a komunitnom rozmere tak dobrovoľníctvo predstavuje nielen prospešnú aktivitu, ale aj mechanizmus budovania občiansky uvedomelej generácie.

4. Syntetické jadro výskumných zistení

Analýza diskusie Mládežníckej rady ukázala päť výrazných fenoménov, ktoré spoločne opisujú komplexný stav dobrovoľníctva medzi mladými ľuďmi na Slovensku. Tieto fenomény nie sú izolované – navzájom sa podmieňujú a vytvárajú systém poznatkov, ktorý pomáha vysvetliť, prečo dobrovoľníctvo zostáva silnou hodnotou pre aktívnu menšinu, no zároveň sa nedarí oslovovať širšie skupiny mládeže.

FENOMÉN 1: Dobrovoľníctvo je vnímané cez hodnotovú optiku, ale vzhľadom na aktuálne reprezentatívne dáta a aj na výpovede mladých z fokusovej skupiny je zrejmé, že mládež pridánu hodnotu nevidí.

Fokusová skupina ukázala, že mladí, ktorí už dobrovoľníctvo vykonávajú, ho spájajú s hodnotami altruizmu, solidarity, osobného rastu a prínosu pre komunitu. Pre nich je dobrovoľníctvo priestorom na prežívanie pozitívnych emócií a budovanie identity.

Avšak táto hodnotová rovina nie je zdieľaná medzi širšou populáciou mladých, ktorá dobrovoľníctvo vníma pragmaticky, často až utilitárne. Vnímanie dobrovoľníctva ako niečoho „zbytočného“, „neužitočného“ alebo „bez výsledku“ je dôsledkom absencie skúsenosti, slabého kontaktu s dobrovoľníckymi komunitami a toho, že jeho prínosy nie sú viditeľné navonok.

Tento fenomén odhaľuje zásadnú komunikačnú a kultúrnu priepasť. Pretože hodnoty, ktoré motivujú aktívnych mladých, nie sú účinne prenášané na ich rovesníkov.

FENOMÉN 2: Ekonomické ponímanie (brigáda vs. dobrovoľníctvo) je najväčšou bariérou zapojenia

Viacerí členovia poradného panelu explicitne uviedli, že mladí často uprednostnia brigádu pred dobrovoľníctvom, keďže brigáda im prináša okamžitú finančnú odmenu. Toto „ekonomické rámcovanie“ voľného času je čoraz výraznejšie u generácie vyrastajúcej v období inflačných tlakov a zvýšených nákladov na život.

Dobrovoľníctvo preto často prehráva v porovnaní s platenými aktivitami, najmä ak jeho benefity nie sú jasne komunikované ako *investícia do budúcnosti*.

Dôležitou súčasťou tohto fenoménu je aj skutočnosť, že mladí nepoznajú nefinančné benefity, ktoré by mohli ich rozhodovanie ovplyvniť (napr. budovanie kariérneho kapitálu, rozvoj zručností, nadviazanie kontaktov).

Fenomén ukazuje, že na zapojenie väčšieho počtu mladých nestačí zdôrazňovať „dobrý pocit“, ale treba vysvetľovať aj praktické, merateľné prínosy.

FENOMÉN 3: COVID spôsobil historicky bezprecedentný výpadok dobrovoľníckych vzorov

Jedným z najsilnejších zistení poradného panelu je identifikácia dopadov pandémie na dobrovoľnícku kultúru.

Účastníci opísali, že generácia, ktorá počas pandémie prechádzala kľúčovými socializačnými fázami (najmä tínedžeri a mladí dospelí), nemala možnosť vidieť živé vzory dobrovoľníctva.

Tým bol narušený prirodzený proces sociálneho učenia:

- starší študenti nemohli organizovať akcie,
- mladší nemohli pozorovať komunitné aktivity,
- v školách neprebiehali tradičné podujatia (zbierky, dobročinné akcie, projekty).

Výsledkom je generácia, ktorá dobrovoľníctvo nevníma ako samozrejmu súčasť mladého života, pretože ju jednoducho nevidela „v akcii“.

Ide o historicky špecifický fenomén, ktorý bude mať dlhodobé dôsledky, pokiaľ sa nevytvoria nové platformy pre znovuoobnovenie dobrovoľníckych vzorov a komunitnej kultúry.

FENOMÉN 4: Nedostatok informácií a nízka osвета bránia prvej účasti

Mladí v diskusii opakovane uvádzali, že nevedia, kde hľadať dobrovoľnícke príležitosti, čo dobrovoľníctvo zahŕňa ani aké sú očakávania od dobrovoľníka. Tento informačný deficit spôsobuje, že aj mladí s potenciálnym záujmom často neurobia prvý krok.

Túto bariéru zosilňuje niekoľko ďalších faktorov:

- školy neposkytujú systematické informácie,
- organizácie nedokážu efektívne komunikovať smerom k mládeži,
- chýba centrálna platforma,
- dobrovoľníctvo nie je prezentované na miestach, kde sa mladí prirodzene pohybujú (školy, social media, lokálne komunity).

Pretože chýbajú príležitosti na prvý kontakt, dobrovoľníctvo sa javí ako vzdialená, nejasná a ťažko uchopiteľná aktivita.

FENOMÉN 5: Dobrovoľníctvo vyplňuje medzeru vo formálnom vzdelávaní (skills, osobnostný rast)

Diskusia potvrdila, že dobrovoľníctvo poskytuje zručnosti, ktoré formálne vzdelávanie často zanedbáva:

- prezentačné zručnosti,
- komunikačné schopnosti,
- time-management,
- tímová spolupráca,
- zodpovednosť,
- leadership,
- emočná inteligencia.

Mladí neformálne opísali situácie, v ktorých ich dobrovoľníctvo „naučilo viac než škola“. Tento model učenia by mohol byť zásadne posilnený, keby školy a organizácie vedome prepájali dobrovoľníctvo s rozvojom kompetencií.

Dobrovoľníctvo tak predstavuje paralelný systém učenia, ktorý dopĺňa formálne vzdelávanie a umožňuje mladým zažiť situácie, ktoré by inak neboli dostupné.

Zhrnutie syntetických zistení

Týchto päť fenoménov spolu vytvára jasný obraz:

Dobrovoľníctvo má pre mladých obrovský potenciál, ale súčasný systém ho nedokáže sprístupniť širokej verejnosti.

Ide o kombináciu kultúrnych, ekonomických, sociálnych a informačných bariér, ktoré nevznikli náhodne, ale sú výsledkom dlhodobého trendu individualizácie, finančných tlakov a pandemických dopadov.

Preto potrebujeme systémovú odpoveď, nie izolované riešenia, a práve tieto zistenia z poradného panelu môžu tvoriť základ novej stratégie práce s mládežou v oblasti dobrovoľníctva.

5. Odporúčania vyplývajúce zo zistení

5.1. Zaviesť systematickú osvetu o dobrovoľníctve na školách

Pretože najčastejšou bariérou je nevedomosť, školy musia byť:

- miestom prezentácií organizácií,
- priestorom na dobrovoľnícke stánky,
- zdrojom informácií o príležitostiach.

5.2. Vytvoriť peer-to-peer programy ambasádorov dobrovoľníctva

Výskumné dáta jasne ukazujú, že mladým najviac pomáha:

- osobná skúsenosť,
- kontakt s rovesníkom,
- prepojenie s príbehom človeka, nie organizácie.

5.3. Budovať kampane zdôrazňujúce emocionálne a osobnostné benefity

Mladí potrebujú počuť aj:

- „ako sa cítiš pri pomoci druhým“,
- aj príbeh, nie len fakty,
- dôraz na soft-skills a budúcu kariéru.

5.4. Zjednodušiť prístup k dobrovoľníctvu

Navrhujem:

- nulové vstupné bariéry (prvé podujatie bez registrácie),
- jasné postupy a kontakty,
- jednoduchý onboarding.

6. Záver

Analýza výpovedí členov Mládežníckej rady jednoznačne ukazuje, že mladí dobrovoľníci vnímajú dobrovoľníctvo ako kľúčový prvok svojho osobného aj komunitného života. Dobrovoľníctvo pre nich predstavuje priestor na rozvoj zručností, budovanie sociálnych väzieb a nachádzanie zmyslu v aktivitách prospešných pre okolie. Ide o hodnotový rámec, ktorý je v skupine aktívne angažovaných mladých veľmi silný.

Hlavné problémy však spočívajú v tom, že tieto hodnoty nie sú viditeľné pre širšiu skupinu mládeže. Prevažujúce bariéry ako najmä orientácia na finančný zisk, nízka informovanosť, absencia vzorov a strach z prvého kontaktu spôsobujú, že veľká časť mladých dobrovoľníctvo nevníma ako atraktívnu alebo zmysluplnú možnosť. Výrazný vplyv mala aj pandémia COVID-19, ktorá narušila prirodzený generačný prenos dobrovoľníckych vzorov a oslabil komunitné prostredia, v ktorých by sa mladí bežne stretávali s pozitívnymi príkladmi angažovanosti.

K tomu sa pridávajú ekonomické tlaky a slabé systémové prepojenie škôl s občianskym sektorom, ktoré vytvárajú komplexnú, vrstvenú a dlhodobu zanedbávanú bariéru. Ide o systémový problém, ktorý nemožno riešiť izolovanými projektmi ani krátkodobými intervenciami. Vyžaduje si dlhodobú, koordinovanú stratégiu komunikácie, podpory a dostupnosti dobrovoľníckych príležitostí, do ktorej budú zapojení aktéri z rôznych úrovní: školy, mimovládne organizácie, samosprávy, štátne inštitúcie a samotní mladí ľudia.

Tieto zistenia predstavujú výstupy z nášho Poradného panelu, ktorý systematicky mapuje potreby a skúsenosti mládeže v rôznych oblastiach. Panel ukazuje, že mladí majú jasnú predstavu o tom, čo im dobrovoľníctvo prináša, aj o tom, čo bráni ich rovesníkom v zapojení. Ide o dôležitý zdroj poznania pre všetky organizácie a inštitúcie, ktoré sa usilujú o rozvoj dobrovoľníckej kultúry na Slovensku.